

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Ю. В. Котляр

ІСТОРІЯ СЕЛЯНСТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

Випуск 372

Миколаїв – 2021

УДК 94:316.25-051]«1917/2021»(076)
К 73

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 7 від 30 серпня 2021 р.).

Рецензент:

Чернявський В. В., заступник директора з наукової роботи Миколаївського обласного краєзнавчого музею «Старофлотські казарми», кандидат історичних наук.

К 73

Котляр Ю. В. Історія селянства Півдня України : методичні рекомендації / Ю. В. Котляр. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 40 с. (Методична серія ; вип. 372).

Методичні рекомендації містять концепцію навчальної дисципліни, її опис, структуру, тематичний план лекцій і семінарських занять, матеріали для самостійної роботи і контролю знань студентів. Вони розраховані на оволодіння програмним матеріалом курсу «Історія селянства Півдня України» та активізацію самостійної роботи студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Будуть корисні викладачам, студентам, усім, хто цікавиться проблемами історії селянства.

УДК 94:316.25-051]«1917/2021»(076)

ISSN 1811-492X

© Котляр Ю. В., 2021

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2021

Зміст

Концепція навчальної дисципліни та її місце в освітній програмі	4
Опис навчальної дисципліни	7
Структура навчальної дисципліни (денна та заочна форми навчання)	8
Тематичний план лекцій	10
Тематика семінарських занять (денна та заочна форми навчання)	12
Матеріали для самостійної роботи і контролю знань студентів	17
Завдання для самостійної роботи	17
Теми рефератів.....	17
Питання до контрольної роботи	19
Перелік питань до заліку.....	21
Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання	23
Список рекомендованих джерел	26
Джерела	26
Література.....	28
Електронні джерела	31
Словник дисципліни	33

Концепція навчальної дисципліни та її місце в освітній програмі

Сучасний етап розвитку суспільного життя України характеризується великим інтересом громадян до її історії. Цей інтерес зумовлений тим, що кожна свідомо людина намагається об'єктивніше зрозуміти минуле й за можливості передбачити майбутнє. Звернення до минулого дає можливість визначити правильні орієнтири в житті та ефективні методи розв'язання назрілих проблем. Однією з таких проблем, що викликає особливий інтерес як в науково-теоретичному, так і в практичному плані, є «Історія селянства Півдня України». Вивчення цього курсу набуває особливої актуальності в наш час, коли продовжує діяти земельна реформа, основною метою якої є відродження на землі господаря, який би раціонально і дбайливо не лише використовував її ресурси, а й старанно їх оберігав. Задля цього необхідно створити найбільш сприятливі умови для роботи селянина. У цій ситуації велике значення набуває досвід попередніх поколінь щодо розв'язання наболілих проблем. На основні неупередженого аналізу як позитивних, так і негативних результатів, що мали місце в минулому, маємо змогу винести важливі уроки і для нашого сьогодення. Досвід попередників дає можливість уникнути прикрих помилок і прорахунків на тернистому шляху реформування аграрного сектору і становлення нових економічних відносин.

Мета курсу: полягає в тому, щоб на основі інтегрованого вивчення економічного і соціального життя селян, впливів внутрішніх і зовнішніх чинників реконструювати історію українського селянства в її сутнісних проявах, з'ясувати еволюцію селянської спільноти з часів початку ХХ ст. і до сьогодення, визначити можливі шляхи розвитку аграрного сектору України на перспективу.

Завдання:

- з'ясувати ступінь повноти та об'єктивності висвітлення проблеми в історіографії та стан джерельної бази;
- окреслити методологічні підходи у вивченні історії селянства;
- проаналізувати основні чинники формування ментальності українського селянства, зокрема, вплив землеробства, сусідніх народів, кліматичних умов на світогляд, характер українців;
- розкрити вплив революцій, реформ та воєн на життя українських селян;

- дати об'єктивну оцінку здобуткам і проблемам українських селян в умовах колективного господарювання на землі;
- окреслити стан та перспективи аграрного сектору економіки у вирішенні продовольчої безпеки України та його місця на європейському та світовому продовольчому ринку.

Очікувані результати навчання:

1. *Знання*: теоретичного матеріалу щодо розвитку сільського господарства на українських землях, основних галузей господарства, економічних реформ та їх наслідків, економічної політики держави на різних етапах історії XX–XXI ст.

2. *Уміння*: узагальнити, критично осмислити основні підходи та концепції щодо розвитку сільського господарства, виділяти характерні ознаки окремих його періодів, визначити основні галузі господарства; обґрунтувати свою світоглядну позицію; скласти порівняльні таблиці, що відтворюють розвиток сільського господарства загалом та його окремих галузей.

3. *Комунікація*: використовувати набуті знання під час ведення наукових дискусій з економічних питань, виявляти повагу до опонентів, створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських організацій.

4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, активну громадянську позицію та патріотичні чесноти під час виконання функціональних обов'язків.

Вивчення предмету «Історія селянства Півдня України» забезпечує реалізацію наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

- ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК 11. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації різних джерел.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

– СК 02. Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, у тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук;

– СК 04. Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки;

– СК 13. Здатність вибрати необхідні методи дослідження, модифікувати існуючі та розробляти нові методи.

Програмні результати навчання:

- ПР 01. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.
- ПР 03. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів.
- ПР 05. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.
- ПР 11. Уміти презентувати написані тексти та робити презентації усно різної довжини та складності українською або іноземною мовами.
- ПР 12. Розширювати базові знання принципів проектування і застосування сучасних комп'ютерних систем та мереж в наукових дослідженнях.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія селянства Півдня України	
Галузь знань	03 «Гуманітарні науки»	
Спеціальність	032 «Історія та археологія»	
Спеціалізація (якщо є)		
Освітня програма	«Історія та археологія»	
Рівень вищої освіти	Магістр	
Статус дисципліни	Вибіркова	
Курс навчання	5	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	10	16, 17
Загальна кількість кредитів ЄКТС / год.	5,5 кредитів / 165 годин	
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма
	Усього – 165 год.	Усього – 165 год.
	– лекції; 18 год.	– Усього – 9 год.
	– семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові); 36 год.	– 9 год.
– годин самостійної роботи студентів. 111 год.	147 год.	
Відсоток аудиторного навантаження	33 %	11 %
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	–	
Форма підсумкового контролю	залік	

Структура навчальної дисципліни (денна та заочна форми навчання)

Денна форма

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Селянство Півдня України в історіографії та джерелах.	2	4	12
2	Тема 2. Психолого-ментальні особливості південно-українського селянина у першій третині ХХ ст.	2	4	12
3	Тема 3. Спроби вирішення аграрного питання національними та проросійськими урядами.	2	4	12
4	Тема 4. Повстансько-партизанський рух у 1917–1920 рр.	2	4	12
5	Тема 5. Особливості переходу від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.).	2	4	13
6	Тема 6. Господарські відносини на селі у 1924–1926 рр.	2	4	12
7	Тема 7. Антибільшовицькі повстання 1920–1925 рр.	2	4	12
8	Тема 8. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр. і посилення тиску на індивідуальні господарства.	2	4	12
9	Тема 9. Проблеми селянства сучасної України в контексті історичного досвіду.	2	4	14
Усього за курсом		18	36	111

Заочна форма

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Селянство Півдня України в історіографії та джерелах.	1	1	16

Історія селянства півдня України

2	Тема 2. Психолого-ментальні особливості південно-українського селянина в першій третині ХХ ст.	1	1	16
3	Тема 3. Спроби вирішення аграрного питання національними та проросійськими урядами.	1	1	16
4	Тема 4. Повстансько-партизанський рух у 1917–1920 рр.	1	1	16
5	Тема 5. Особливості переходу від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.).	1	1	17
6	Тема 6. Господарські відносини на селі у 1924–1926 рр.	1	1	16
7	Тема 7. Антибільшовицькі повстання 1920–1925 рр.	1	1	16
8	Тема 8. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр. і посилення тиску на індивідуальні господарства.	1	1	16
9	Тема 9. Проблеми селянства сучасної України в контексті історичного досвіду.	1	1	18
	Усього за курсом	9	9	147

Тематичний план лекцій

№	Тема заняття/план
1	Тема 1. Селянство Півдня України в історіографії та джерелах 1. Стан наукової розробки проблеми. 2. Огляд джерел. 3. Політико-економічні концепції дослідження історії селянства.
2	Тема 2. Психолого-ментальні особливості південноукраїнського селянина в першій третині ХХ ст. 1. Теоретичні засади дослідження проблеми ментальності. 2. Характерні особливості ментальності селянства Півдня України. 3. Зміни у ментальному середовищі селянства у першій третині ХХ ст.
3	Тема 3. Спроби вирішення аграрного питання національними та проросійськими урядами 1. Земельна реформа в добу Центральної Ради. 2. Аграрні відносини в Українській державі П. Скоропадського. 3. Аграрне законодавство більшовиків. 4. Селянське питання за денікінської влади та врангелівщини.
4	Тема 4. Повстансько-партизанський рух у 1917–1920 рр. 1. Напрями повстанської боротьби у 1917–1919 рр. 2. Типологія селянських повстань у 1919–1920 рр. 3. Селянські формування державного типу на Півдні України: Врадіївська, Висунська і Баштанська республіки.
5	Тема 5. Особливості переходу від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.) 1. Продовження «воєнного комунізму» на Півдні України після введення НЕПу. 2. Голодомор 1921–1923 рр. 3. Допомога міжнародних організацій голодуючим південних губерній.
6	Тема 6. Господарські відносини на селі у 1924–1926 рр. 1. Землеустрій в селянському землекористуванні. 2. Оренда землі. 3. Розквіт сільськогосподарського виробництва у 1924–1927 рр.
7	Тема 7. Антибільшовицькі повстання 1920–1925 рр. 1. Махновщина на Півдні України. 2. Типологія селянських повстань у 1921–1923 рр. 3. Феномен «Червоного бандитизму». 4. Жінки у повстанському русі селян.
8	Тема 8. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр. і посилення тиску на індивідуальні господарства 1. Причини хлібозаготівельної кризи. 2. Податкова і заготівельна політика відносно селянина-власника. 3. Криза НЕПу і перехід до «воєнно-комуністичних» методів хлібозаготівель.

9	Тема 9. Проблеми селянства сучасної України в контексті історичного досвіду 1. Земельна реформа – як відновлення традицій сільського населення. 2. Становище селянства на сучасному етапі: від колективного господарства до індивідуального. 3. Правові проблеми здійснення земельної реформи в Україні.

Тематика семінарських занять (денна та заочна форми навчання)

Денна форма

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Селянство Півдня України в історіографії та джерелах 1.1. 1. Предмет і завдання курсу «Історія селянства Півдня України». 2. Методологічні принципи вивчення дисципліни. 3. Політико-економічні концепції дослідження історії селянства. 1.2. 1. Архівні матеріали щодо селянства Півдня України. 2. Преса про аграрне питання на Півдні України. 3. Спогади, мемуари, праці державних діячів з селянського питання. Додаткові питання: 1. Історіографія історії селянства 20-х – першої половини 50-х рр. XX ст. 2. Радянська історіографія другої половини 50-х – 80-х рр. XX ст. 3. Сучасна українська історіографія дослідження селянства.
2	Тема 2. Психолого-ментальні особливості південноукраїнського селянина в першій третині XX ст. 2.1. 1. Теоретичні засади дослідження проблеми ментальності. 2. Характерні особливості ментальності населення Півдня України. 3. Зміни у ментальному середовищі населення у першій третині XX ст. 2.2. 1. Чинники формування ментальності селян в першій третині XX ст. 2. Відмінності в психологічному стані селян різних регіонів України. 3. Роль географічного фактору в ментальних особливостях регіону. Додаткові питання: 1. Психологічне несприйняття центральної влади на Півдні України. 2. Вплив етнічно-релігійного фактору на ментальність. 3. Повстанський рух – вияв ментальності південноукраїнського селянина.
3	Тема 3. Спроби вирішення аграрного питання національними та проросійськими урядами 3.1. 1. Земельна реформа в добу Центральної Ради. 2. Аграрні відносини в Українській державі П. Скоропадського. 3. Політика Директорії УНР з селянського питання. 3.2. 1. «Декрет про землю». 2. Політика класового розшарування на селі. 3. Наказ «Про розверстку надлишків врожаю 1918 і попередніх років». Додаткові питання: 1. Спроби вирішення аграрного питання за Тимчасового уряду. 2. Селянське питання за денікінської влади. 3. Земельна політика врангелівського режиму.

4	Тема 4. Повстансько-партизанський рух у 1917–1920 рр. 4.1. 1. Причини селянських постань на Півдні України. 2. Організовані форми селянського повстанського руху. 3. «Селянська вольниця» і бандитські формування. 4.2. 1. Аграрні повстання березня-червня 1917 р. 2. Антигетьманський напрям повстанського руху (весна-зима 1918 р.). 3. Антибільшовицький рух (весна-літо 1919 р.). 4. Антиденікінські повстанські загони на Півдні України (осінь 1919 – зима 1920 рр.). Додаткові питання: 1. Врадіївська Хліборобська республіка. 2. Баштанська республіка. 3. Висунська народна республіка.
5	Тема 5. Особливості переходу від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.) 5.1. 1. Законодавче оформлення НЕПу в сільському господарстві. 2. Земельний кодекс УСРР (1922 р.). 3. Скасування продрозверстки і запровадження натурального податку. 5.2. 1. Перехідний період від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України. 2. Економічні, політичні та природні причини голодомору. 3. Голод як засіб боротьби з селянським повстанським рухом. Додаткові питання: 1. Голодомор 1921–1923 рр. на Півдні України. 2. Допомога міжнародних організацій голодуючим південних губерній. 3. 1923 р. – початок економічних перетворень у південноукраїнському селі.
6	Тема 6. Господарські відносини на селі у 1924–1926 рр. 6.1. 1. Ділянково-черезсмужна форма землекористування. 2. Общинне землеволодіння. 3. Хутори та відруби. 6.2. 1. Оренда землі. 2. Торгівля на селі. 3. Розквіт сільськогосподарського виробництва у 1924–1927 рр. Додаткові питання: 1. Традиційні інститути селянського самоврядування (грумади). 2. Селянські ради. 3. Комітети незможних селян.
7	Тема 7. Антибільшовицькі повстання 1920–1925 рр. 7.1. 1. Селянська війна проти більшовицького режиму. 2. Махновщина. 3. Петлюрівщина – як національний повстанський рух.

	7.2. 1. Зелений повстанський рух в Криму. 2. Феномен «Червоного бандитизму». 3. Жінки у повстанському русі селян. Додаткові питання: 1. Активний і пасивний опір тоталітарному режиму. 2. Приховування землі. Несплата податку. 3. Види та форми економічного протесту на Півдні України.
8	Тема 8. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр. і посилення тиску на індивідуальні господарства 8.1. 1. Селянство і радянська влада в 1925–1928 рр. 2. Лінія на кооперацію (М. Бухарін). 3. Політичний курс на колективізацію (Й. Сталін). 8.2. 1. Причини хлібозаготівельної кризи 1921–1928 рр. 2. Податкова і заготівельна політика відносно селянина-власника. 3. Криза НЕПу і перехід до «воєнно-комуністичних» методів хлібозаготівель. Додаткові питання: 1. Сутність політики колективізації на Півдні України. 2. Види колективних селянських господарств. 3. Сільська кооперація.
9	Тема 9. Проблеми селянства сучасної України в контексті історичного досвіду 9.1. 1. Деколективізація в сільському господарстві. 2. Економічні, соціальні, культурні наслідки функціонування нових суб'єктів господарювання на землі. 3. Аграрна політика на сучасному етапі та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. 9.2. 1. Екологічні проблеми розвитку аграрного сектору сучасної України. 2. Продовольча безпека України. 3. Місце України на світовому продовольчому ринку. Додаткові питання: 1. Земельна реформа – як відновлення традицій сільського населення. 2. Становище селянства на сучасному етапі. 3. Правові проблеми здійснення земельної реформи в Україні.

Заочна форма

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Селянство Півдня України в історіографії та джерелах 1. Історіографія проблеми. 2. Огляд джерел з історії селянства. 3. Політико-економічні концепції дослідження історії селянства.
2	Тема 2. Психолого-ментальні особливості південноукраїнського селянина в першій третині ХХ ст. 1. Чинники формування ментальності селян в першій третині ХХ ст. 2. Відмінності в психологічному стані селян різних регіонів України. 3. Повстанський рух – вияв ментальності південноукраїнського селянина.
3	Тема 3. Спроби вирішення аграрного питання національними та проросійськими урядами 1. Аграрні реформи в добу Української національної революції 1917–1921 рр. 2. Земельне законодавство більшовиків. 3. Селянське питання за денікінської влади та врангелівщини.
4	Тема 4. Повстансько-партизанський рух у 1917–1920 рр. 1. Напрямки повстанської боротьби у 1917–1919 рр. 2. Типологія селянських повстань у 1919–1920 рр. 3. Селянські формування державного типу на Півдні України.
5	Тема 5. Особливості переходу від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.) 1. Продовження «воєнного комунізму» на Півдні України після введення НЕПу. 2. Голодомор 1921–1923 рр. 3. Допомога міжнародних організацій голодуючим південних губерній.
6	Тема 6. Господарські відносини на селі у 1924–1926 рр. 1. Землеустрій в селянському землекористуванні. 2. Оренда землі. 3. Розквіт сільськогосподарського виробництва у 1924–1927 рр.
7	Тема 7. Антибільшовицькі повстання 1920–1925 рр. 1. Махновщина на Півдні України. 2. Типологія селянських повстань у 1921–1923 рр. 3. Жінки у повстанському русі селян Півдня України.
8	Тема 8. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр. і посилення тиску на індивідуальні господарства 1. Причини хлібозаготівельної кризи. 2. Податкова і заготівельна політика відносно селянина-власника. 3. Криза НЕПу і перехід до «воєнно-комуністичних» методів хлібозаготівель.
9	Тема 9. Проблеми селянства сучасної України в контексті історичного досвіду 1. Земельна реформа – як відновлення традицій сільського населення. 2. Становище селянства на сучасному етапі: від колективного господарства до індивідуального. 3. Правові проблеми здійснення земельної реформи в Україні.

Групове семінарське заняття представляє собою дискусію з попередньо визначених тем. Студенти готують тези виступів, доповіді на питання семінарського заняття.

Завданнями групових семінарських занять є поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях; заохочення студентів до аналізу політичних подій, активної творчої роботи зі самостійного опрацювання рекомендованої літератури; вироблення у студентів умінь використовувати теоретичні політичні знання в практичній діяльності.

На кожному груповому семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами доповіді, їх виступи, активність у дискусії, вміння формувати свої думки на основі вивченого матеріалу, критично його осмислювати.

Матеріали для самостійної роботи і контролю знань студентів

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
1	Політико-економічні концепції дослідження історії селянства.	5	7
2	Теоретичні засади дослідження проблеми ментальності.	5	7
3	Повстанський рух – вияв ментальності південноукраїнського селянина.	5	7
4	Врадіївська Хліборобська республіка.	5	7
5	Баштанська республіка.	5	7
6	Висунська народна республіка.	5	7
7	Голод як засіб боротьби з селянським повстанським рухом.	5	6
8	Селянська війна проти більшовицького режиму.	5	6
9	Селянські ради.	5	6
10	Комітети незаможних селян.	5	6
11	Активний і пасивний опір тоталітарному режиму.	5	7
12	Види та форми економічного протесту на Півдні України.	5	6
13	Селянство і радянська влада в 1925–1928 рр.	5	6
14	Лінія на кооперацію (М. Бухарін).	5	7
15	Політичний курс на колективізацію (Й. Сталін).	5	7
16	Сутність політики колективізації на Півдні України.	5	7
17	Види колективних селянських господарств.	5	7
18	Сутність сільської кооперації.	5	7
19	Аграрна політика на сучасному етапі та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України.	5	7
20	Екологічні проблеми розвитку аграрного сектору сучасної України.	5	6
21	Продовольча безпека України.	6	7
22	Місце України на світовому продовольчому ринку.	5	7
	Разом	111	147

Теми рефератів

1. Напрями історіографічних досліджень з історії українського селянства.

2. Джерельна база дослідження аграрних відносин на Півдні України.
3. Політико-економічні погляди вчених на концепцію нової економічної політики.
4. Чинники формування ментальності селян у першій третині ХХ ст.
5. Відмінності в психологічному розвитку селян різних регіонів України.
6. Земельна політика в добу Центральної Ради.
7. Аграрна реформа за Гетьманату П. Скоропадського.
8. Селянське питання в Директорії УНР.
9. Аграрна політика більшовиків. «Декрет про землю».
10. Земельні відносини за денікінського і врангелівського режимів.
11. Напрями і типологія селянських повстань у 1917–1919 рр.
12. Антибільшовицькі повстання весни-літа 1919 р.
13. Антиденікінський повстанський рух (осінь 1919 – зима 1920 рр.)
14. Висуньська народна республіка.
15. Баштанська республіка.
16. Перехідний період від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України (1921–1923 рр.)
17. Голод 1921–1923 рр. і його причини.
18. Землеустрій у селянському землекористуванні.
19. Оренда землі.
20. Розквіт сільськогосподарського виробництва у 1924–1927 рр.
21. Махновщина у 1920–1921 рр.
22. Напрями селянських повстань у 1921–1923 рр.
23. «Червоний бандитизм».
24. Участь жінок у повстанському русі селян.
25. Колективізація в доколгоспний період.
26. Види колективних селянських господарств.
27. Сільська кооперація.
28. Хлібозаготівельна криза 1927–1928 рр.
29. Економічні форми протесту сільського населення в кінці 20-х рр. ХХ ст.
30. Сучасний стан українського селянства.

Реферат повинен являти собою самостійне дослідження і включати: обґрунтування вибору теми та її актуальність; аналіз літератури з обраної теми; виклад сутності питання; теоретичне узагальнення і науково обґрунтовані висновки; список використаної літератури. Стиль викладення матеріалу має бути науково-діловим.

Структура реферату містить такі елементи: титульна сторінка, план, вступ (мають бути обґрунтовані актуальність та практичне значення обраної теми реферату, визначені мета та завдання роботи); основна частина (розділи, пункти, підпункти) розкривається тема реферату шляхом висвітлення основних питань; висновки (необхідно сформулювати): а) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематикою реферату; б) вони мають логічно пов'язуватися зі змістом викладеного матеріалу; список літератури (містить використані джерела та публікації), за необхідності – додатки.

Реферат набирають на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 14, «Times New Roman», інтервал 1,5). Береги: верхній – 20 мм, нижній – 20 мм, лівий – 25 мм, правий – 15 мм. Його роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм). Обсяг реферату до 15 сторінок.

Питання до контрольної роботи

1. Розкрийте сутність і значення Третього Універсалу Центральної Ради.
2. Дайте загальну характеристику Українській державі П. Скоропадського.
3. Поясніть, якими були складові частини політики більшовицького керівництва відносно селян в роки громадянської війни.
4. Визначте головні заходи, що характеризували перехід до нової економічної політики.
5. Чому більшовики погодилися на зрівняльний поділ праці згідно з «Декретом про землю»?
6. Порівняйте перші декрети радянської влади і Третій Універсал. Зробіть висновки.
7. Як селяни відреагували на рішення Центральної Ради про 40-десятину норму землі?
8. Охарактеризуйте економічні перетворення більшовиків на селі у 1917–1918 рр.
9. Дайте оцінку аграрної політики П. Скоропадського.
10. Проаналізуйте політичний курс Директорії УНР. Які наслідки він мав для селянства Півдня України?
11. Яким уявляли керівники Директорії УНР майбутній соціально-економічний устрій УНР?
12. Що було спільного і чим відрізнялися підходи Директорії УНР та більшовиків до вирішення аграрного питання?

13. Поясніть, які були особливості селянської політики більшовиків у 1919 р.
14. Що являв собою денікінський режим на захопленій території і яку реакцію з боку населення України викликало його встановлення?
15. У чому проявлялася політика «воєнного комунізму» в Україні?
16. Охарактеризуйте причини і наслідки конфлікту між махновською повстанською армією і радянською владою в 1920 р.
17. Підготуйте розповідь про договір між махновською армією і радянською владою.
18. Сутність аграрного питання врангелівського режиму.
19. Яким було відношення поміщиків Півдня України до аграрного закону Врангеля?
20. Чому більшовики в 1920 – на початку 1921 р. не наважились відмовитися від продовольчої розкладки?
21. У чому сутність НЕПу? Як він вводився в Україні?
22. У чому обмеженість нової економічної політики?
23. У чому проявилось загострення внутрішнього положення України в 1921 р.?
24. Проаналізуйте причини і наслідки голоду 1921–1923 рр.
25. Чому Г. Петровський, звертаючись за допомогою до Центру в 1922 р. вказує на смертність робітників, а не селян?
26. Як відбувалися процеси відбудови господарства в 20-х рр. XX ст.?
27. Поясніть поняття «криза збуту» в сільському господарстві.
28. До яких наслідків призвела політика держави щодо сільського господарства в період відбудови?
29. Курс на індустріалізацію і його вплив на сільське господарство.
30. Охарактеризуйте внесок українських економістів у розвиток сільського господарства.
31. Приведіть факти, що свідчать про згорання НЕПу в 1928–1929 рр.
32. Що таке кооперація сільського господарства і чим вона відрізнялася від колективізації?
33. Що спонукало сталінське керівництво перейти до масової колективізації?
34. Вкажіть причини хлібозаготівельної кризи 1927–1928 рр.
35. У чому сутність «перегинів» в колективізації? Які наслідки вони мали?
36. Проаналізуйте політику держави відносно селян в ході колективізації.
37. Як розвивалася торгівля на Півдні України в добу НЕПу?

38. Охарактеризуйте економічні причини антибільшовицького повстанства селян у 1921–1925 рр.

39. Сутність грошової реформи 1922 р. і її вплив на розвиток сільського господарства.

40. Колоністське землеволодіння і його вплив на господарство України.

Перелік питань до заліку

1. Предмет і завдання курсу «Історія селянства Півдня України».
2. Методологічні принципи вивчення дисципліни.
3. Архівні матеріали щодо селянства Півдня України.
4. Преса про аграрне питання на Півдні України.
5. Спогади, мемуари, праці державних діячів з селянського питання.
6. Історіографія історії селянства 20-х – першої половини 50-х рр. XX ст.
7. Радянська історіографія другої половини 50-х – 80-х рр. XX ст.
8. Сучасна українська історіографія дослідження селянства.
9. Характерні особливості ментальності населення Півдня України.
10. Зміни у ментальному середовищі населення у першій третині XX ст.
11. Чинники формування ментальності селян у першій третині XX ст.
12. Відмінності в психологічному стані селян різних регіонів України.
13. Роль географічного фактору в ментальних особливостях регіону.
14. Психологічне несприйняття центральної влади на Півдні України.
15. Вплив етнічно-релігійного фактору на ментальність.
16. Земельна реформа в добу Центральної Ради.
17. Аграрні відносини в Українській державі П. Скоропадського.
18. Політика Директорії УНР з селянського питання.
19. «Декрет про землю».
20. Політика класового розшарування на селі.
21. Наказ «Про розверстку надлишків врожаю 1918 і попередніх років».
22. Спроби вирішення аграрного питання за Тимчасового уряду.
23. Селянське питання за денікінської влади.
24. Земельна політика врангелівського режиму.

25. Причини селянських постань на Півдні України.
26. Організовані форми селянського повстанського руху.
27. «Селянська вольниця» і бандитські формування.
28. Аграрні повстання березня-червня 1917 р.
29. Антигетьманський напрям повстанського руху (весна-зима 1918 р.).
30. Антибільшовицький рух (весна-літо 1919 р.).
31. Антиденікінські повстанські загони на Півдні України (осінь 1919 – зима 1920 рр.)
32. Законодавче оформлення НЕПу в сільському господарстві.
33. Земельний кодекс УСРР (1922 р.).
34. Скасування продрозверстки і запровадження натурального податку.
35. Перехідний період від «воєнного комунізму» до НЕПу на Півдні України.
36. Економічні, політичні та природні причини голодомору.
37. Голодомор 1921–1923 рр. на Півдні України.
38. Допомога міжнародних організацій голодуючим південних губерній.
39. 1923 р. – початок економічних перетворень у південно-українському селі.
40. Ділянково-черезсмужна форма землекористування.
41. Общинне землеволодіння.
42. Хутори та відруби.
43. Оренда землі.
44. Торгівля на селі.
45. Розквіт сільськогосподарського виробництва у 1924–1927 рр.
46. Традиційні інститути селянського самоврядування (громади).
47. Махновщина.
48. Петлюрівщина як національний повстанський рух.
49. Зелений повстанський рух в Криму.
50. Феномен «Червоного бандитизму».
51. Жінки у повстанському русі селян.
52. Приховування землі. Несплата податку.
53. Причини хлібозаготівельної кризи 1921–1928 рр.
54. Податкова і заготівельна політика щодо селянина-власника.
55. Криза НЕПу і перехід до «воєнно-комуністичних» методів хлібозаготівель.
56. Деколективізація в сільському господарстві.
57. Економічні, соціальні, культурні наслідки функціонування нових суб'єктів господарювання на землі.

58. Земельна реформа – як відновлення традицій сільського населення.

59. Становище селянства на сучасному етапі.

60. Правові проблеми здійснення земельної реформи в Україні.

**Критерії оцінювання та засоби діагностики
результатів навчання**

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семинарські заняття	9 тем семінарських занять. Кожна тема оцінюється до 5-ти балів. Максимальна кількість балів за семінари (9×5)	45
2	Написання та захист реферату	Оцінювання реферату: 5 балів – написання реферату, 5 балів – захист.	10
3	Контрольна робота	3 запитання, з яких кожне оцінюється в 5 балів (3×5)	15
4	Залік	У кожному заліковому білеті по 2 питання. Кожне питання оцінюється в 15 балів (15×2).	30
	Усього		100

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід в його організації.

Оцінюватися може виконання студентами будь-яких навчальних завдань, під час роботи над якими студенти демонструють власне історичне мислення: розгорнуті і стислі усні відповіді, письмові роботи, доповіді, реферати, виступи в дискусіях тощо.

Під час цього враховується:

– розуміння студентами взаємозв'язків між історичними подіями, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати та критично оцінювати історичні факти;

– самостійність мислення;

– використання різних джерел історичних знань, з розумінням їх особистостей, умінням їх характеризувати і оцінювати;

– правильність і достатність добору історичних фактів для розв'язування поставлених викладачем завдань;

– чіткість і завершеність викладу;

– мовна грамотність.

Критерії оцінки усної відповіді студента

5 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- грамотне мовлення.

4 бали ставиться відповідно до попередніх вимог, але:

- студент має незначні ускладнення під час використання визначених програмою знань і умінь;
- під час добору фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації трапляються окремі неточності;
- грамотне мовлення.

3 бали ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мовлення спрощене.

0-2 бали ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

Критерії оцінювання контрольної роботи:

– «5» балів заслуговує студент, який всебічно, безпомилково, з логічною послідовністю і вільно розкрив теоретичне питання; продемонстрував знання методики аналізу даних та інформаційно-довідкових матеріалів; наявні повні, обґрунтовані висновки та пропозиції; робота оформлена відповідно до встановлених вимог, має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент повно, всебічно, безпомилково відповідає на питання, поставлені викладачем з теми роботи;

– «4» бали отримує студент, який дав правильну, але неповну відповідь на теоретичне питання; розкрив всі аспекти поставленого питання, але припустився несуттєвих помилок; наведені матеріали правильні, але неповні; наявні висновки та пропозиції загалом

правильні, але недостатньо обґрунтовані; робота загалом оформлена відповідно до встановлених вимог, але є незначні зауваження до оформлення; робота має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент в основному відповідає на питання, поставлені викладачем з теми роботи, але відповідь неповна та/або студент допускає незначні помилки;

– «3» **бали** отримує студент, який дав правильну, але суттєво неповну відповідь на теоретичне питання; недостатньо використані матеріали; висновки та пропозиції неповні; робота загалом оформлена з суттєвими зауваженнями до встановлених вимог; робота має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент неповно та з помилками відповідає на питання, поставлені викладачем з теми роботи;

– «0–2» **бали** виставляється в тому випадку, якщо в роботі не розкрито вузлових елементів теоретичного питання; є суттєві помилки та викривлення; наведені відомості неактуальні; відсутні або застарілі матеріали, літературні джерела; відсутні обґрунтовані висновки та пропозиції, які впливають з теми роботи; робота оформлена з суттєвими порушеннями встановлених вимог; робота не має усіх необхідних структурних елементів (вступ, основну частину, висновки); студент не відповідає на питання, поставлені викладачем з теми роботи.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90–100	A	зараховано
82–89	B	
75–81	C	
67–74	D	
60–66	E	
35–59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел

Джерела

1. Волобуєв П. До проблеми української економіки. *Більшовик України*. 1928. № 2. С. 46–58.
2. Гай-Нижник П. Документальні джерела і матеріали до історії фінансової політики уряду Української Держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). К., 2004. 47 с.
3. Голод 1921–1923 років в Україні : зб. док. і матер. К. : Наукова думка, 1993. 240 с.
4. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918–1920 : док. і матеріали : у 2 т., [3 ч.] / редкол. : В. Верстюк та ін. ; Ін-т історії України НАН України, Центр. держ. архів вищ. органів влади і упр. України, Дослід. ін-т сучас. укр. історії (Філадельфія). К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2006. (Джерела до вивчення історії Української революції).
5. Другий Всеукраїнський з'їзд комітетів незamoжних селян : Бюлетень 4, 23 лютого 1922 р. X. : Оргінстр. ВУЦВКУ, 1922. 173 с.
6. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». *Урядовий кур'єр*. 1997. 14 серпня.
7. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. Рік-перший. X. : Вид. ЦСУ УСРР, 1929. 163 с.
8. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. Вип. 2. X. : Господарство України, 1930. 111 с.
9. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України за 1921–1929 роки. X. : Держвидав УСРР, 1929. 407 с.
10. Земельний кодекс УСРР. X. : Видавн. відділ Наркомзему, 1923. 36 с.
11. Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937 рр. : зб. док. і матер. : В 3 т. К. : АН УРСР, 1962. Т. 1. Колгоспне будівництво на Україні : 1917–1927 рр. 851 с.
12. Колективізація і голод на Україні. 1929–1933. Зб. док. і матер. К. : Наукова думка, 1993. 734 с.
13. Комітети незamoжних селян України (1920–1933) : зб. док. і матер. К. : Наукова думка, 1968. 639 с.
14. Матеріяли до п'ятирічного перспективного плану розвитку сільського господарства України (1928/29 – 1932/33) : В 2 ч. X. : Рад. селянин, 1929. Ч. 2. Організація земельної території. 99 с.
15. Миколаївщина. Статистичний щорічник. 1927. Миколаїв : Статвидав, 1927. 190 с.

16. Миколаївщина : колективізація сільського господарства і голод (1929–1933) : Док. і матер. Миколаїв : Тетра, 2000. 213 с.
17. Народне господарство України. Матеріяли до збудування держбюджету на 1925–1926 рік. Х. : Наркомфін УСРР, 1925. 162 с.
18. Постанова Верховної Ради України про земельну реформу ; Постанова Верховної Ради України «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі»; Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі ; Про внесення змін до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» ; Про господарські товариства / Аграрна реформа в Україні. К. : Інститут соціології НАН України, 1998. 214 с.
19. Сербин Р. Голод 1921–1923 і українська преса в Канаді. К. : Інститут української археографії АН України, 1992. 706 с.
20. Скрипник М. Обзор современного состояния сельскохозяйственных коллективов. *На аграрном фронте*. 1926. № 5–6. С. 119–128.
21. Соціалістична перебудова і розвиток сільського господарства Української РСР : зб. док. і матер. : В 2 т. К. : Вид. Київського ун-ту, 1967. Т. 1. 1917–1937. 511 с.
22. Соціалістичне будівництво в сільському господарстві: Цифрові матеріали 4 сесії ВУЦВК 10-го скликання. Х. : Управління справами РНК УРСР, 1928. 66 с.
23. Соціалістичне будівництво в сільському господарстві : Цифрові матеріали до доповіді В. Я. Чубаря та А. Г. Шліхтера. Х. : ДВУ, 1928. 76 с.
24. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. М. : Экономика, 1989. 495 с.
25. Туган-Барановський М. І. Остання мета кооперації. *Українська кооперація*. 1918. № 1. С. 1–11.
26. Українська Центральна Рада. Док. і матер. : У 2 т. К. : Наукова думка, 1996. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. 590 с.
27. Українська Центральна Рада. Док. і матер. : У 2 т. К. : Наукова думка, 1997. Т. 2. 10 грудня 1917 – 23 квітня 1918 р. 424 с.
28. Чорна книга України : зб. док., архів. матер., листів, доп., ст., досліджень, есе. К. : Вид. центр «Просвіта», 1998. 784 с.
29. Шліхтер О. Г. Весняна засівна кампанія 1928 року в розрізі колективізації села. Х. : Радянський селянин, 1928. 35 с.
30. Шліхтер О. Г. Завдання сільського господарства. Х. : Україна, 1927. 32 с.
31. Шліхтер О. Г. Напрямки розвитку сільського господарства в системі індустріалізації країни. Оброблена доповідь і заключне

слово на X Всеукраїнському з'їзді Рад. Х. : Радянський селянин, 1927. 59 с.

Література

1. Абразумова О. М., Корновенко С. В. Суспільно-політична активність селянства УСРР у роки НЕПу. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2017. 190 с.
2. Архирейський Д., Ченцов В. Влада і селянство в Україні в 20-ті рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 1999. № 1/2. С.87–127.
3. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : У 2 кн. К. : Либідь-Військо України, 1994. Кн.1. 432 с.
4. Богачевська-Хомяк Н. Білим по білому : Жінки в громадському житті України, 1884 – 1939. К. : Либідь, 1995. 423 с.
5. Будзилович І., Юрченко А. Перший Земельний кодекс України та проблеми сучасного земельного законодавства (до 75-річчя прийняття Кодексу). *Право України*. 1998. № 2. С. 93–98.
6. Верстюк В.Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні (1918–1921). К. : Наукова думка, 1991. 367 с.
7. Волковинський В. М. Нестор Махно : легенди і реальність. К. : Перліт продакшн, ЛТД, 1994. 256 с.
8. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917–1930 рр.). К. : Цифра-друк, 2006. 303 с.
9. Гай-Нижник П. Україна : фінанси і політика (1917–1922 рр.). К. : Саміт-книга, 2021. 808 с.
10. Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.) К. : Інститут історії України НАН, 2000. 208 с.
11. Голод-геноцид 1932–1933 років на території Миколаївщини : погляди істориків, очевидців, архівні матеріали (до 70-річчя трагедії). Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. 204 с.
12. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні. Остання третина ХІХ – перша третина ХХ ст. К. : Наукова думка, 1994. 243 с.
13. Грицак Я. Українська революція, 1914–1923 рр. : нові інтерпретації. *Матеріали засідань Археографічної комісії НТШ в Україні*. Вип. 2. Львів, 1999. С. 117–137.
14. Гунчак Т. Україна : перша половина ХХ століття : Нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. 288 с.

15. Економічна історія України / за ред. М. О. Уперенко. Харків : Одісей, 2004. 494 с.
16. Журба М. Селянські громадські об'єднання України і голодомор на початку 20-х рр. ХХ ст. *Пам'ять століть*. 2001. № 5. С. 104–113.
17. Злупко С. М. Економічна історія України. К. : Знання, 2006. 367 с.
18. Історія селянства Української РСР. 1917–1989 рр. Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. К. : Ін-т історії АН УРСР, 1990. 658 с.
19. Історія українського селянства : Нариси в 2-х т. / НАН України ; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп. ред.). К. : Наук. думка, 2006. Т. 1. 632 с.
20. Історія українського селянства : Нариси в 2-х т. / НАН України ; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп. ред.). К. : Наук. думка, 2006. Т. 2. 653 с.
21. Каденюк О. С. Аграрна історія України : курс лекцій. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 300 с.
22. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період НЕПу: Історико-економічне дослідження. Харків : Основа. 1997. 400 с.
23. Калініченко В. В. Селянське господарство в доколгоспний період (1921–1929). Х. : Основа, 1991. 131 с.
24. Ковальова Н. А., Корновенко С. В., Малиновський Б. В., Михайлюк О. В., Морозов А. Г. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917–1921 рр.). Черкаси : АНТ, 2007. 280 с.
25. Конквест Р. Жнива скорботи : Радянська колективізація і голодомор. К. : Либідь, 1993. 384 с.
26. Корновенко С. В. Білий рух Півдня Росії : аграрна політика урядів А. Денікіна, П. Врангеля (1919–1920 рр.). Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. 438 с.
27. Корновенко С. В., Морозов А. Г. Українська революція. Вінниця, Вид-во «Фоліант», 2004. 432 с.
28. Котляр Ю. В. Повстанство. Селянський рух на Півдні України (1917–1925). Миколаїв – Одеса : ТОВ Від, 2003. 196 с.
29. Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931). Київ – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Історична бібліотека МДГУ. Кн. 1. 156 с.
30. Котляр Ю. В. Повстанський рух селян Півдня України. Висунська і Баштанська республіки (1919–1920). Миколаїв : ПП «Спрінт-прінт», 1999. 117 с.

31. Котляр Ю. В. Селянство Півдня України : доба нової економічної політики (1921–1929 рр.). Одеса : ТОВ Від, 2004. 354 с.
32. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі : У 3 кн. К. : Темпора, 2013. Кн. 3. 388 с.
33. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі : У 3 кн. К. : Темпора, 2013. Кн. 2. 628 с.
34. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі : У 3 кн. К. : Темпора, 2013. Кн. 1. 504 с.
35. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919–1928). К. : Основи, 1996. 396 с.
36. Кульчицький С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921–1928 рр.): Спроба побудови концептуальних засад реальної історії. К. : НАН України, 1995. 200 с.
37. Лазуренко В. М. Українське фермерство : злет і падіння (1921–1929 рр.). Черкаси : ЧДТУ, 2013. 474 с.
38. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні : ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). Кам'янець-Подільський, 2008. 180 с.
39. Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу. К. : Вища школа, 1990. 127 с.
40. Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.). К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. 224 с.
41. Михайлюк О. В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси. Дніпропетровськ : Інновація, 2007. 456 с.
42. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу. Черкаси, 1993. 274 с.
43. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. Аграрна історія України. У 3-х ч. Ч. I : Від найдавніших часів до початку ХХ століття. К. : Аграрна наука, 2019. 332 с.
44. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. Аграрна історія України. У 3-х ч. Ч. II : Радянська доба 1917–1990 рр. К. : Аграрна наука, 2019. 458 с.
45. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В.А. Аграрна історія України. У 3-х ч. Ч. III : Період незалежності 1991–2018 рр. К. : Аграрна наука, 2019. 372 с.
46. Панченко П. П. Сторінки історії України ХХ століття (Українське село : поступ, сподівання, тривоги). К. : ІСДО, 1995. 231 с.

47. Панченко П. П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України. К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. 342 с.
48. Пиріг О. А. НЕП : більшовицька політика імпровізації. К. : КНТСУ, 2001. 273 с.
49. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. Історичні нариси / В. А. Смолій. К. : Наукова думка, 2002. 952 с.
50. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство Наддніпрянської України : соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. Черкаси : Вертикаль, 2007. 638 с.
51. Провідники духовності в Україні : Довідник / за ред. І. Ф. Кураса . К. : Вища школа, 2003. 783 с.
52. Романюк І. М. Українське село у 50-ті – першій половині 60-х років XX ст. Вінниця : Книга-Вега, 2005. 256 с.
53. Саблук П. Т. Розвиток земельних відносин в Україні. К. : ННЦІАЕ, 2006. 382 с.
54. Сургай Г. І. Сільське господарство України : уроки минулого і сучасний аграрний курс. К. : Либідь, 1991. 184 с.
55. Тригуб П. М. Південноукраїнське село в період переходу від політики воєнного комунізму до нової економічної політики (1921 – перша половина 1923 рр.). *Наукові праці*. Т. II. Миколаїв : МФ НаУКМА, 1999. С. 43–51.
56. Фареній І. А. Кооперативний рух у Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. Черкаси : Відлуння плюс, 2008. 432 с.

Електронні джерела

1. З історії повсякденного життя в Україні : монографічна серія. *Інститут історії України Національної академії наук України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLOR TERMS=0&S21STR=jittia (дата звернення: 26.06.21).
2. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. : збірник наукових праць. *Національна академія наук України. Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=revol (дата звернення: 26.06.2021).
3. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. : збірник наукових праць. *Національна академія наук України. Інститут історії України*. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/=history.exe?&>

- I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=xix (дата звернення: 26.06.2021).
4. Проблеми історії України : факти, судження пошуки : міжвідомчий збірник наукових праць. *Національна академія наук України. Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=pro (дата звернення: 26.01.21).
  5. Студії з регіональної історії : серія видань / *Інститут історії України Національної академії наук України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=stdregion (дата звернення: 26.06.21).
  6. Україна XX століття : культура, ідеологія, політика: збірник статей / *Національна академія наук України. Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=xxx (дата звернення: 26.06.21).
  7. Україна крізь віки. У 15-ти тт. / за заг. ред. В. Смолія. *Національна академія наук України. Інститут археології, Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=brief_elib&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21SRW=nz&S21P02=0&S21P03=T=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Україна%20крізь%20віки (дата звернення: 26.06.21).
  8. Український історичний журнал / *Національна академія наук України. Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=journal (дата звернення: 26.06.21).

СЛОВНИК ДИСЦИПЛІНИ

Терміни (укр.)	Terms (English)
Автономія – самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом (Конституцією).	Autonomy is the self-government of a certain part of the state, carried out within the limits provided by the general state law (Constitution).
Асиміляція – добровільний або вимушений процес розчинення (втрата традицій, мови тощо) раніше самостійного народу (етносу) чи якоїсь його частини в середовищі іншого, як правило, численнішого народу (етносу); засіб досягнення етнічної однорідності.	Assimilation is a voluntary or forced process of dissolution (loss of traditions, language, etc.) of a previously independent people (ethnic group) or some part of it in the environment of another, usually more numerous people (ethnic group); a means of achieving ethnic homogeneity.
Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник, що характеризує загальний обсяг виробництва продукції національної економіки, окремих промислових чи сільських підприємств у грошовому обчисленні.	Gross Domestic Product (GDP) is an indicator that characterizes the total output of the national economy, individual industrial or rural enterprises in monetary terms.
Геополітика – політична концепція, яка стверджує, що в основі політики (переважно зовнішньої) певної держави лежить співвідношення географічних чинників – просторового розташування країни, розміру території, клімату, наявності природних ресурсів, густоти населення тощо.	Geopolitics is political conception, which asserts that policy (mainly external) of the certain state is based on correlation of geographical factors – spatial location of country, size of territory, climate, presence of natural resources, population etc.
Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинуті правові відносини, взаємодіє заради спільного блага.	Civil society is a society of citizens with a high level of economic, social, political, cultural and moral qualities, which, being independent of the state, forms together with it a developed legal relationship, interacting for the common good.
Еволюція – процес поступових змін, суть яких полягає в спрощенні або ускладненні розвитку чого-небудь або кого-небудь.	Evolution is a process of gradual change, the essence of which is to simplify or to complicate the development of something or someone.

Експансія – активне проникнення в яку-небудь сферу; загарбання чужих територій, ринків, джерел сировини; політичне та економічне поневолення інших країн.	Expansion is the active penetration into any sphere; seizure of foreign territories, markets, sources of raw materials; political and economic enslavement of other countries.
Етатизм – необхідність і виправдання активного втручання держави в політичне, економічне, соціальне і духовне життя суспільства із застосуванням бюрократизації, централізації та концентрації політичної влади.	Statism is the necessity and justification of active state intervention in the political, economic, social and spiritual life of society with the use of bureaucratization, centralization and concentration of political power.
Інфляція – переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових паперових грошей, що спричиняє знецінення їх, зростання цін на предмети першої потреби, зниження валютного курсу, реальної заробітної плати.	Inflation is the overflow of money circulation channels with a mass of surplus paper money, which causes their depreciation, rising prices for necessities, lower exchange rates and real salaries.
Інфраструктура – сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують як виробничу, так і невиробничу сфери економіки (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна і професійна освіта, охорона здоров'я тощо).	Infrastructure is a set of industries and activities that serve both productive and non-productive sectors of the economy (transport, communications, utilities, general and vocational education, health care, etc.).
Історичний процес (послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком, хід розвитку чого-небудь) – це сукупність явищ більш високого ступеня узагальненості.	Historical process (successive change of states or phenomena, which occurs in a natural order, the course of development of something) is a set of phenomena of a higher degree of generalization.
Історичний факт – це дійсна, не вигадана подія; дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді; встановлене знання, що відповідає об'єктивній реальності і є матеріалом для певних висновків, доведень; реальність, дійсність, те, що об'єктивно існує.	A historical fact is a historical fact is a real event, a phenomenon that actually happened; established knowledge that corresponds to the objective reality and is the material for certain conclusions and proofs; a reality that objectively exists.
Колонізація – заселення вільної території на окраїнах власної країни; заснування поселень у залежній країні; перетворення незалежної країни на колонію шляхом військового, економічного та політичного поневолення її іншою країною.	Colonization is the settlement of free territory on the outskirts of one's own country; establishment of settlements in the dependent country; transformation of an independent country into a colony by military, economic and political enslavement by another country.

Кон'юнктура – сукупність умов, стан речей, збіг обставин, що можуть впливати на хід і результат якоїсь справи або процесу (наприклад, економічна кон'юнктура).	Conjuncture is a set of conditions, the state of affairs, the coincidence of circumstances that may affect the course and outcome of a case or process (for example, economic conjuncture).
Модернізація – оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, перероблення відповідно до сучасних вимог.	Modernization is an update, improvement, giving anything a modern look, or remaking something in accordance with modern requirements.
Національний прибуток – новостворена у сфері матеріального виробництва вартість або частина сукупного (валового суспільного) продукту, що залишається після спожитих засобів виробництва.	National income is the newly created in the sphere of material production value or part of the total (gross social) product that remains after the consumed means of production.
Нація – історична спільнота людей, що складається в процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури і характеру.	Nation is a historical community of people, united in the process of forming a common territory, economic ties, literary language, ethnic features of culture and character.
Олігархія – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група.	Oligarchy is political and economic domination, power, rule of a small group of people and, also, the name for the ruling group.
Приватизація – процес перетворення будь-якої форми власності (державної, колективної, особистої тощо) на приватну; передання частини державної власності в будь-яку іншу недержавну власність, трансформація державних підприємств та організацій в акціонерні, колективні, кооперативні, приватні тощо.	Privatization is the process of transforming any form of ownership (state, collective, personal, etc.) into private; transfer of part of state property to any other non-state property, transformation of state enterprises and organizations into joint-stock, collective, cooperative and private ones, etc.
Протекціонізм – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції та на розширення зовнішніх ринків. Протекціонізм, як правило, реалізується через митну політику.	Protectionism is an economic policy of a state aimed at protecting the national economy from foreign competition and expanding of external markets. Protectionism is usually realized through customs policy.
Революція – докорінна зміна, стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового; переворот у житті суспільства, який зумовлює ліквідацію віджилого суспільного ладу й утвердження нового.	Revolution is a radical change, an abrupt transition from one qualitative state to another, from the old to the new; an upheaval in the life of society, which leads to the elimination of the outdated social order and the establishment of a new one.

Реформа – перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує основ існуючої структури.	Reform is a transformation, change, innovation that does not destroy the foundations of the existing structure.
Селянство – соціальна верства суспільства, економічним змістом трудової діяльності якої є виробництво сільськогосподарської продукції, а спосіб життя і побут пов'язані з селом, сільськогосподарською працею.	Peasantry is a social stratum of society, the economic content of labor activity of which is the making of agricultural products, and the way of life is connected with the village and agricultural work.
Централізація – зосередження керівництва, управління в єдиному центрі; зосередження більшої частини державних функцій у віданні центральних установ.	Centralization is the concentration of governance or management in a single center; concentration of most government functions in the hands of central institutions.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

**Юрій Вадимович
КОТЛЯР**

ІСТОРІЯ СЕЛЯНСТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

Випуск 372

Редактор Р. Грубкіна.

*Технічний редактор О. Петроченко. Комп'ютерна верстка Н. Кардаш.
Друк С. Волинець. Фальцювальню-палітурні роботи О. Мішалкіна.*

Підписано до друку 16.09.2021.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 2,32. Обл.-вид. арк. 1,5.

Тираж 5 пр. Зам. № 6372.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.